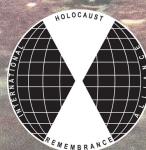

PRIRUČNIK

II

INTERNATIONAL
**HOLOCAUST
REMEMBRANCE**
ALLIANCE

NEVATIM
Young Social Entrepreneurship in Germany

הסוכנות היהודית
לארץ ישראל
THE JEWISH AGENCY
FOR ISRAEL

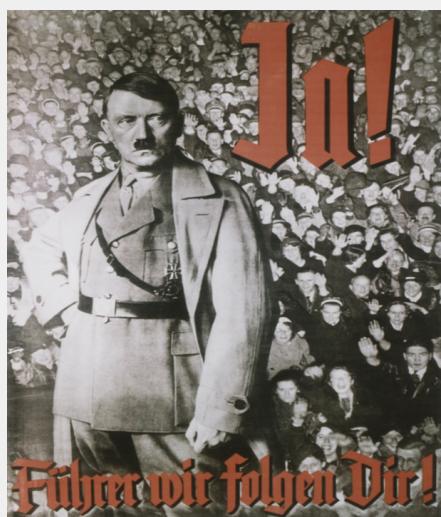
Beograd
www.beograd.rs

Nacistička ideologija, propaganda i vaspitanje.....	1
Holokaust	11
Genocid nad Romima tokom Drugog svetskog rata	16
Neformalna (jevrejska) edukacija u obrazovanju o Holokaustu.....	25

NACISTIČKA IDEOLOGIJA, PROPAGANDA I VASPITANJE

Preuzeto iz priručnika: *To što radiš važno je, učiti o Holokaustu po preporukama Jad Vašema, Grupa 484, autorka Nada Banjanin Đuričić*

Mit o arijevskoj rasi i ideje antisemitizma i rasizma prožimale su nemačko društvo neprekidno i intenzivno između 1933. i 1945. godine (ali i znatno ranije) kroz izgovorenu reč, štampu, radio, film, plakat, književnost, muziku ili spektakl. Sve su to bila sredstva korišćena u svrhe nacističke propagande. Kako objasniti, možda najkompleksniju temu – nacističku ideologiju i antisemitizam? Pokušajmo na najjednostavniji način, poštujući osnovni pedagoški princip, princip očiglednosti – posmatranjem i „čitanjem“ nacističkih propagandnih plakata u kojima su, gotovo karikaturalno, predstavljene osnovne ideje „arijevstva“, antisemitizma i rasizma. Najlakše ćemo ih uočiti ako su date paralelno, u snažnom kontrastu. Ispod svakog plakata dat je predlog mogućeg razgovora sa učesnicima i učesnicama, analiza i dekonstrukcija poruke.

Hitler - kakvo držanje ima, kakav utisak odaje stegnuta leva pesnica, dok je desna podbočena?
Lice jasnih crta, odlučan, ozbiljan pogled. U pozadini, masa ljudi. Da li se razaznaju njihova lica, šta oni rade? Lica se vide, svi gledaju u pravcu Hitlera, podižu desnu ruku u znak karakterističnog pozdrava. Kult vođe je sastavni deo nacističke ideologije.
Poruka: Za vođom, on zna put!

Ko je on? Jevrejin, ima zvezdu na lancu.
Kakav je? Debeo ima kaput, šešir, lanac,
kravatu: znači bogat. Lice mu je ružno, izobličeno,
zlobno; podmukao je. Drži ruke u džepovima:
znači ne radi ništa.

Ko su mali ljudi upregnuti konopcima? Da
li se njihova lica jasno vide? To su
Nemci, oni rade za njega, on ih eksplao-
tiše.

U pozadini su dimnjaci fabrike: on je vlasnik,
bogati se na račun radnika.

Poruka: On (Jevrejin) je kriv za našu
propast!

NACISTIČKA IDEOLOGIJA, PROPAGANDA I VASPITANJE

Ovo je primer ekonomskog antisemitizma koji je u vreme velike ekonomске krize i Hitlerovog dolaska na vlast bio najzastupljeniji.

Analiza propagandnih plakata je uvek zanimljiva i uspešna. Međutim, nije dovoljna. Na sličan način pristupićemo analizi dokumentarnih fotografija iz perioda nacizma, da bismo razumeli kako je bilo moguće da milioni ljudi podlegnu uticaju ove propagande i da učestvuju u zločinu koji je usledio. Rečenica Borisa Budena „Fašizam se uči od malih nogu”, ovde dobija pravi smisao.

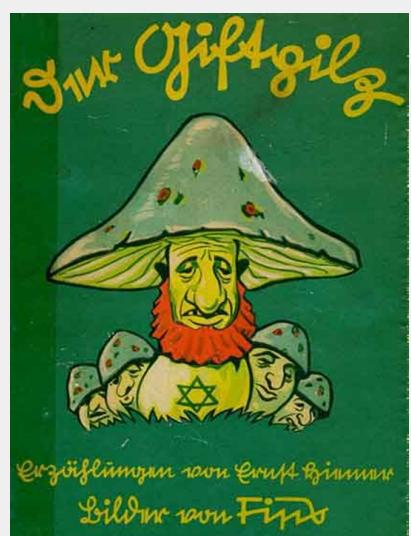

Nacistička rasna teorija je propagirala da se zbog održavanje takozvane „čiste nemačke rase”, moraju sprečiti mešani brakovi. Devojčice, koje su izvedene na ulice tokom niranberških mitinga kako bi salutirale nacističkim pozdravom, korišćene su kao simbol rasne čistote, snage i plodnosti.

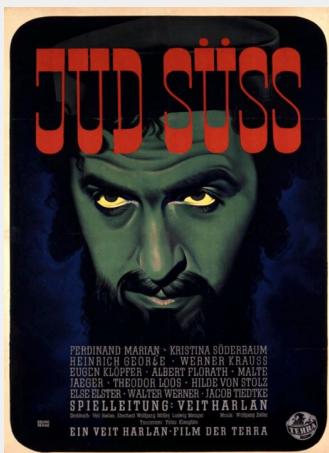

Mladić, student, kako izgleda? Bela koža, beli zubi, plava kosa, kravata, kaiš, košulja. "Čist arijevac": zdravlje, snaga, lepota, znanje, savršenstvo i uverenost u vladajuću ideologiju. Ponosan. Vedar i opušten. Odiše samopouzdanjem. Nacistička zastava stegnuta u desnoj ruci.
Poruka? Sa nama je budućnost sigurna!

Kako prepoznajete Jevrejina? Veliki nos, Davidova zvezda. Na šta pečurka asocira? Otrvna je, raste u mraku, na truleži, kao parazit, brzo niče, lako se širi. Poruka: dehumanizacija Jevreja – oni su opasni, otrovni paraziti, razmnožavaju se i treba ih uništiti. Ovo je „blaži“ primer eliminatorskog (eliminacionističkog) antisemitizma.

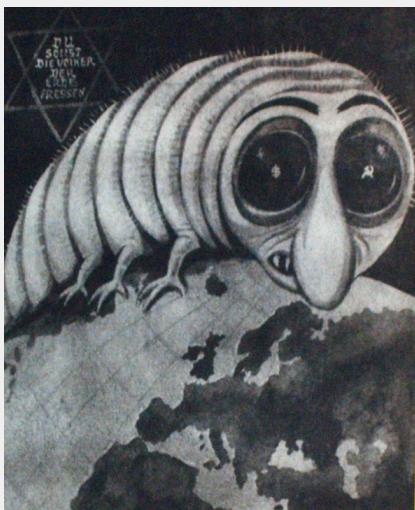
NACISTIČKA IDEOLOGIJA, PROPAGANDA I VASPITANJE

Levo: Ko je na slici? Muškarac, žena i beba; bela koža, gola, preplanula (fizičko zdravlje), plava kosa, lepota („arijevci“). Pogled u daljinu, u budućnost. U pozadini: plavo more, plavo nebo i orao. Asocijacije? Širina, prostranstvo („životni prostor“), snaga, sloboda.

Poruka: Nemačka „arijevska krv“ treba da se širi.

Desno: Boje su crvena i crna, opasnost, smrt; zelena kao otrov. Iz mraka se pomaljaju jedino oči, demonskog pogleda. Ima ljudski lik, ali nije čovek, već sam āavo (inkarnacija zla). Ovo je primer kombinacije verskog i demonološkog antisemitizma. To je plakat za popularni antisemitski film „Jevrejin Zus“.

Levo: Šta vidimo? Majka Nemica doji bebu. Koje asocijacije budi: nežnost, brižnost, toplina, sigurnost, zaštićenost. U pozadini: radnik na njivi, selo i crkveni toranj, idila. Poruka: Nemice, rađajte, za Nemačku je važan narod – Volk – i širenje „životnog prostora“.

Desno: Crv! Simbol truljenja i gađenja, predstavlja potpunu dehumanizaciju, gubljenje ljudskih osobina, nečovečnost, nedostatak ljudskosti. Veliki nos ponovo aludira na Jevrejina. U očima prepoznajemo dva znaka: u levom oku dolar (simbol kapitalizma), u desnom srp i čekić (simbol komunizma). Odvratnim nožicama je obgrlio zemaljsku kuglu: Jevrejin nije pretnja samo za Nemačku, već za ceo svet. Primer za istrebljivački, eliminatorski, kombinovan sa primešama ekonomskog i političkog antisemitizma.

NACISTIČKA IDEOLOGIJA, PROPAGANDA I VASPITANJE

Levo: Otac, majka i četvoro dece. Svi su lepi, čisti, uredni, plavokosi. Stub seoske kuće, suncokret, bundeva, cveće i povrće, mačka u uglu. Porodična i ruralna idila, povratak selu, prirodi i rađanju. Okupljeni oko majke koja doji bebu, simbolizuju čistotu „arijevske“ krvi i preporučuju buduće razmnožavanje. Volk treba da se uveća i širi.

Desno: Boja opet žuta (opasnost, kuga, zaraza) i crna (opasnost, smrt, đavo). Veliki nos, crna kapa, brada, ružno lice. U jednoj ruci drži zlatnike, bogatstvo zapadnog kapitalizma, a pod drugom miškom drži mapu Sovjetskog Saveza sa grbom komunizma. Jevreji upravljaju svetom: oni su krivi i za surovi kapitalizam, ali i za najvećeg neprijatelja – sovjetski komunizam. Tu je crna odora i bič; on je otelotvorene samog đavola. Siva, tamna koža (rasa) i grba na leđima (deformitet, nakaznost) naglašavaju nepromenljivost jevrejske prirode. Ovaj plakat (za popularni antisemitski film „Večiti Jevrejin“) je značajan, jer je redak primer kombinovanja ekonomskog, političkog, verskog i rasnog antisemitizma.

NACISTIČKA IDEOLOGIJA, PROPAGANDA I VASPITANJE

Levo: Vojnik, uniforma, svastika, zastava, šlem. Kakvo držanje ima? Odlučno, strogo, ponosno: čvrsto stegnuta zastava, podignuta brada. Da li se lice jasno vidi? Ne, vojnik nema individualnost, pojedinac nije bitan, on je u službi Volka (nemačkog naroda) i Nemačke.

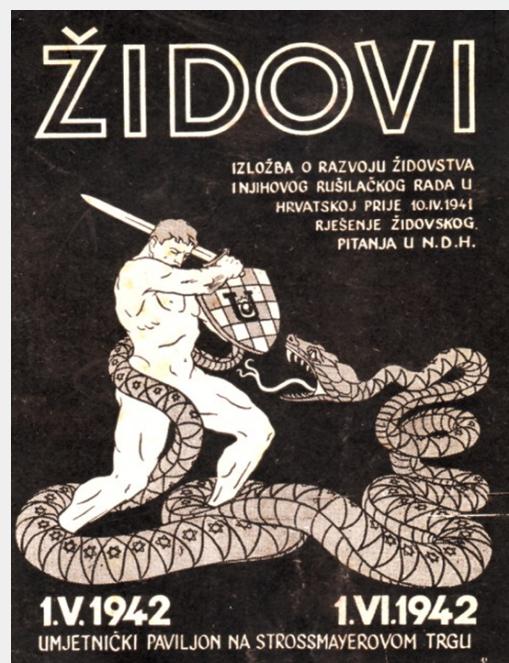
Desno: Šta vidimo? Lutkarsko pozorište, kako je ukrašena zavesa? Davidova zvezda, knjiga, jevrejski simboli. Šestar, lenjir, masonske simboli. Ko drži lutke na koncu? Jevrejin, mason (piše: „Jevrejin drži konce u ruci“). Ko su lutke? Levo je Staljin, tipični brkovi i uniforma. Desno je Čerčil sa šeširom i lentom. Poruka: Jevreji upravljaju istokom i zapadom; oni vladaju svetom; oni su krivi za sovjetski komunizam i za zapadni imperijalizam. Oni su krivi za rat. Oni su krivi za sve. Ovo je primer političkog antisemitizma.

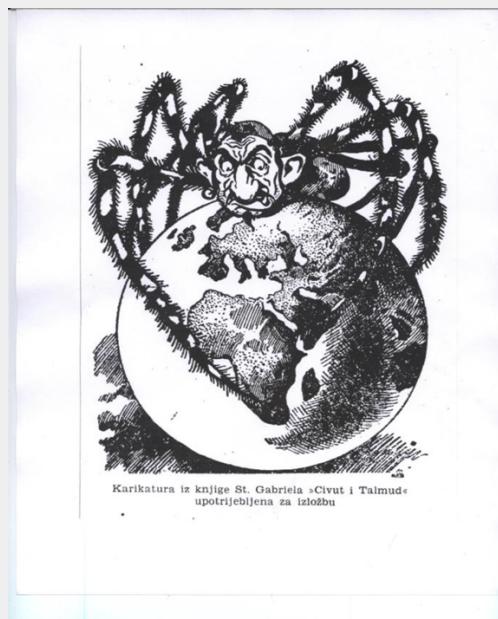
Devojka, lepotica, „arijevka“, gole noge, ruke i obnažen stomak, naglašeno erotizovana (za prvu polovinu dvadesetog veka), sedi u zavodljivoj pozici. To je nagrada koja čeka „arijevce“. Žene, lepotice, devojke su potrebne Nemačkoj. One nisu samo „ukras“ nemačke čiste rase, one su budući „prenosioci čistote rase“.

Snažan muškarac sa mačem u desnoj i štitom u levoj ruci. Oznaka na štitu: ustaška šahovnica i veliko „U“. Napala ga je ogromna zmija veća od njega, sa oštrim špicastim zubima i isplaženim jezikom. Muškarčevo nago telo je belo, njegova koža je topla i nežna, za razliku od zmijske, hladne, rapave i ljigave. Po telu zmije je iscrtana šara, puno malih Davidovih zvezda. Potpuna dehumanizacija: zmija je „Jevrejin“, odvratni reptil kog treba eliminisati u skladu sa „rješenjem židovskog pitanja u N.D.H.“

Ovo je primer eliminatorskog, istrebljivačkog antisemitizma.

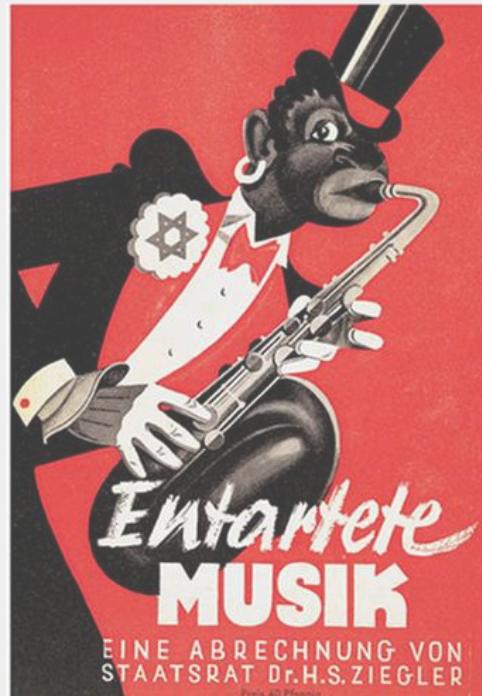
NACISTIČKA IDEOLOGIJA, PROPAGANDA I VASPITANJE

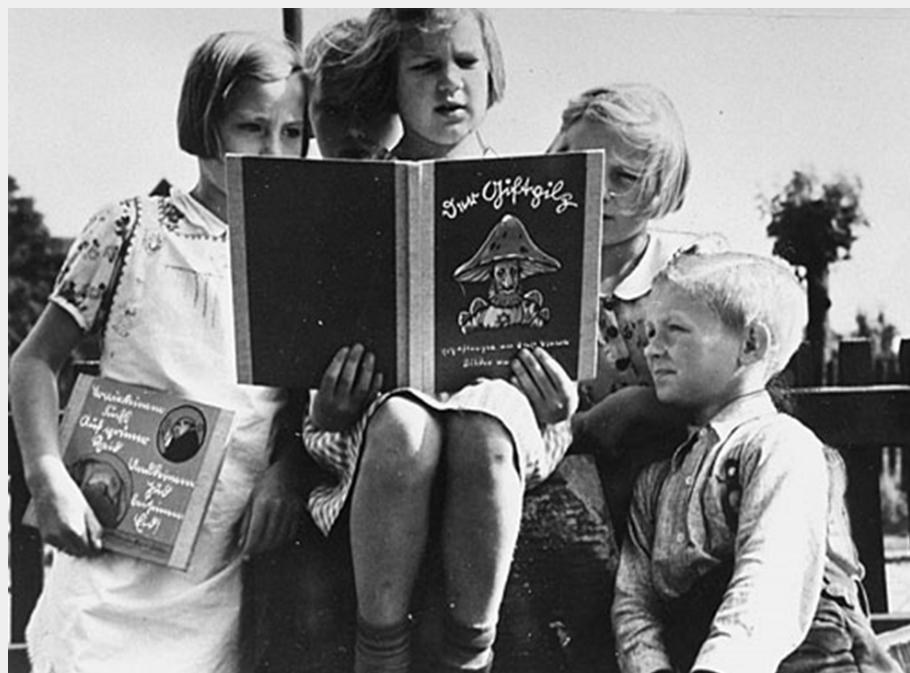
Levo: Devojčica; kako izgleda: lepa, bela blistava koža, beli zubi, sjajna kosa, čista, bela košulja. Bez ikakve mane, „arijevka“. Šta simbolizuje? Mladost, zdravlje, lepotu, perfekciju, optimizam, budućnost. U pozadini: nacistička zastava. Poruka? Mladost u službi partije; s partijom u svetu budućnost...

Desno: Zašto insekt? Dehumanizacija Jevrejina. Kako ga prepoznajemo? Po „tipičnom“ velikom nosu. Izgled: izuzetno odvratan, sa tri para opasnih i dlakavih nogu obuhvatio je zemaljsku kuglu. Tumačenje: zavladaće planetom i sve će iscpeti, isisati, uništiti. Ko? Smrtonosni pauk, možda tarantula; ponovo dehumanizacija. Koje asocijacije imamo? Poruka: Prljavština, opasnost, otrov, nužna eliminacija, eksterminacija. To nije slučajno, istrebljenje će uslediti. Glagol „istrebiti“ paše uz insekta.

Ovo je primer eliminatorskog, istrebljivačkog antisemitizma.

NACISTIČKA IDEOLOGIJA, PROPAGANDA I VASPITANJE

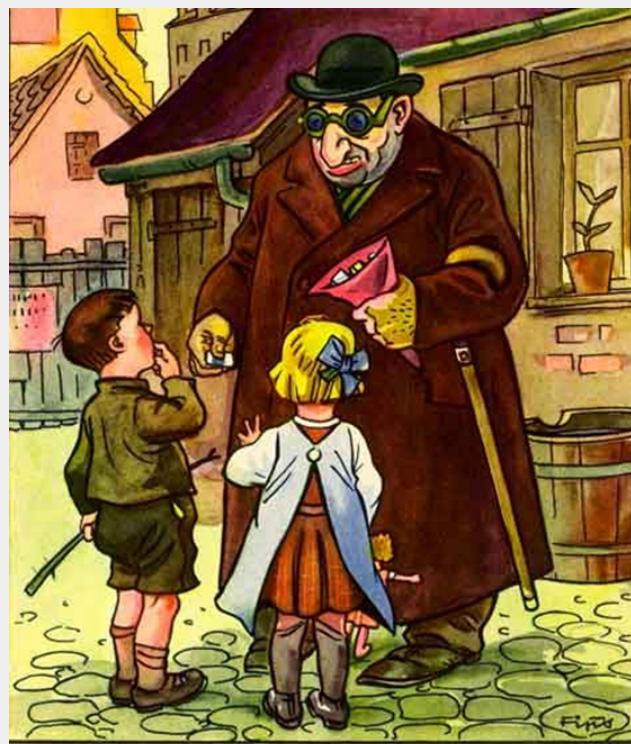

Nemačka deca čitaju antijevrejsku propagandnu knjigu Otrvna pečurka (1938). Naslovica i sadržaj knjige je prilagođen uzrastu dece.

U knjizi je data dečija pesmica:
„Razume se, kad se petljaš sa lošim ljudima
može doći do problema
isto kao i kada pojedeš otrvnu pečurku
Čovek tada može i da umre!
Ko su ti loši ljudi, te otrvne pečurke čovečanstva?
To su Jevreji! Učitelji su nam često pričali o njima“.

„Wie die Giftpilze oft schwer von den guten Pilzen zu unterscheiden sind, so ist es oft sehr schwer, die Juden als Gauner und Verbrecher zu erkennen...“

„Hier, Kleiner, hast du etwas ganz Süßes! Aber dafür müßt ihr beide mit mir gehen...“

NACISTIČKA IDEOLOGIJA, PROPAGANDA I VASPITANJE

Frankenberg, Nemačka, novembra 1938. Grupa dečaka pozira na demoliranom automobilu lokalnog nastavnika Jevrejina.

Berlin, Nemačka, 1938-1939. Rasizam na delu: Hitlerova omladina pravi Sneška Belića sa stereotipnim jevrejskim obeležjima. Da li ova dečija igra ima dublji i opasniji smisao?

Dahau, Nemačka, 1935. Nacistički pozdrav tokom parade za Praznik rada, ništa neobično. Ali, ko su osobe na slici? Prepoznajemo časne sestre i devojčice sa venčićima od cveća na glavi. I one su zdušno podržavale Hitlera.

NACISTIČKA IDEOLOGIJA, PROPAGANDA I VASPITANJE

Nakon preuzimanja vlasti 1933. Adolf Hitler je jasno stavio do znanja da za građane jevrejskog porekla nema mesta u rasno čistoj Nemačkoj kakvu je predviđao. Kao deo te ideologije, Hitler i njegova nacistička partija nemilosrdno su napadali jevrejsku kulturnu baštinu, političke motive i religiozna verovanja koristeći se institucijama Rajha – Ministarstvom za javno mnjenje i propagandu. Ove poruke su imale širok sadržaj, bile su različite u sofisticiranosti i tonu, ali su imale zajednički cilj – da ubede slušaoca da prihvati nužnost izolovanja i istrebljenja Jevreja.

Himna Hitlerove omladine je glasila: „Naša zastava lepriša ispred nas / Naša zastava predstavlja novo doba / I zastava će nas dovesti do večnosti / Da, naša zastava nam znači više nego smrt“.

Moto je bio: „Ako ostaneš u dobroj formi možeš da stvariš mnogo dece. Ako ostaneš u dobroj formi možeš da postaneš vojnik i možeš da se boriš za svoju zemlju“. Decu su učili da je fizičko vaspitanje jedan od najvažnijih stvari u njihovom životu i u ostvarenju ideje o višoj rasi.

Obrazovanje o rasama u školi za devojke u Nemačkoj 1943. godina.
Učionica, obična tabla, učenica i nastavnica. Ništa neobično. Ali o čemu se uči? „Ta prirodna selekcija treba i može da se aktivno potpomogne“. Zato su nacisti pokrenuli političke mere iskorenjivanja Jevreja i crnaca, koje su smatrani „nerazvijenima“.

NACISTIČKA IDEOLOGIJA, PROPAGANDA I VASPITANJE

Jedno od osnovnih propagandnih oruđa nacističke Nemačke bila je politika antisemitizma. Antisemitizam, kao zamisao, počiva na neopravdanoj, bezrazložnoj i neosnovanoj netrpeljivosti prema jevrejskom narodu. Data netrpeljivost biva pojačavana insistiranjem na društvenim stereotipima i predrasudamakoje bivaju usmerene prema Jevrejima, jevrejskoj tradiciji i jevrejskom načinu života.

Istorija antisemitizma u Evropi seže duboko u istoriju i duga je najmanje 1000 godina. Antisemitizam je bio uzrok brojnih diskriminatornih zakona usmerenih prema Jevrejima u evropskim zemljama, kao i progona jevrejskog naroda kroz istoriju. Kao takav, već postojeći oblik društvenog ponašanja i mišljenja, antisemitizam biva preuzet, razrađivan i javno promovisan od strane nacionalsocijalističke nemačke vlasti.

Obilato koristeći aktuelnu društvenu situaciju ekonomске krize i generalno neraspoloženje stanovništva usled nepovoljnih ekonomskih i egzistencijalnih uslova, nacionalsocijalistička vlast razvija antisemitizam kroz četiri dominantne teme: kroz uvođenje straha od jevrejskog religijskog identiteta (čiji se osnovni postulati, iako u osnovi monoteistički, donekle razlikuju od hrišćanske tradicije religijskog mišljenja), razvijanje ideje o strahu od jevrejske ekonomске dominacije (što je posledica kulturnog negativnog stereotipa o Jevreju kao bogatom pojedincu), konstruisanje straha od jevrejske kontrole medija (što je još jedan iracionalni strah od zamišljene društvene moći Jevreja) i podsticanje straha od nemogućnosti razrešenja jaza između političkih i kulturnih jevrejskih i nejevrejskih struja (što upravo proizilazi iz upadljivog podvajanja jevrejskog i nejevrejskog kulturnog i društvenog prostora usled prenaglašene stereotipizacije i ohrabrvanja predrasuda).

HOLOKAUST: POJAM I MESTO U NOVIJOJ ISTORIJI

Koristeći faktor svetske ekonomске krize koja pogađa i Nemačku tokom prvih decenija dvadesetog veka, Adolf Hitler započinje sa promocijom ideje o „krivcu“, pri čemu istovremeno promoviše i koncept „arijevske rase“ – zamisli o „čistom“ nemačkom narodu, što dovodi do radikalnog razdvajanja stanovništva na Prvo, „vrednije“ – nemačko i Drugo, među kojima je jevrejsko stanovništvo izdvojeno kao ono koje predstavlja osnovni izvor nedaća. U takvoj atmosferi antisemitizam je relativno lako bio promovisan i prihvatan, što je veoma brzo dovelo i do praktičnih društveno-političkih rešenja i mera zakona koje su podrazumevale najpre obeležavanje i diskriminaciju (Jevreji i Jevrejke su morali da nose posebna obeležja na garderobi, ograničavano im je ili onemogućavano kretanje, pravo na školovanje, rad, učešće u javnom i društvenom životu), a potom i organizovano mučenje i ubijanje Jevreja. Počevši već od 1933. godine, što se naročito intenziviralo od 1939. godine, osnivani su i organizovani koncentracioni logori u koje su Jevreji, zajedno sa drugim narodima i nacistima nepoželjnim društvenim grupacijama dovođeni na prisilan rad ili, češće, da bi bili brutalno ubijeni. Veoma je teško propratiti sve ratne zločine i sve žrtve nacističkog sistema vlasti, budući da su dokazi često brižljivo uklanjani, a tela žrtava spaljivana u masovnim krematorijumima. Tokom Drugog svetskog rata u Holokaustu je ubijeno oko 6000000 Jevreja (oko 70% ukupne jevrejske populacije u tadašnjoj Evropi) – kako odraslih, tako i dece. Takođe, Jevreji i Jevrejke često su bili predmet maltretiranja, medicinskih eksperimenata i nehumanog tretmana koji bi pre ili kasnije vodio do sigurne smrti.

HOLOKAUST: POJAM I MESTO U NOVIJOJ ISTORIJI

Posledice Holokausta su nesagledive – naime, ne samo da je planirana, pokušana i suštinski izvedena genocidna aktivnost u odnosu na jevrejski narod, već su, kroz medije, javni, društveni i kulturni prostor aktivno ojačavani stereotipi i predrasude kako u odnosu na jevrejski narod, tako i u odnosu na druge narode, društvene ili političke grupe koje je nacistička politika smatrala nepodobnim ili neuklopivim u diskriminatorski koncept arijevskog društva. Dati stereotipi načinili su nenadoknadivu štetu ne samo savremenicima nacističke Nemačke, već i generacijama rođenim nakon Drugog svetskog rata, kao i generacijama savremenog doba, koje se i danas bore sa nasleđenim predrasudama u odnosu na društvene i kulturne različitosti. Takođe, nacistička politika je i jasan primer mogućnosti zloupotrebe pojmoveva kao što su tradicija, porodica i nacija, što otkriva nephodnost konstantne pažnje i preispitivanja načina na koji se ovi pojmovi koriste i promovišu.

Sećanja na žrtve Holokausta danas se čuvaju u muzejima i arhivama širom sveta (neke od najvećih su Jad Vašem u Jerusalimu, kao i Memorijalni muzej Holokausta Sjedinjenih Američkih Država); zahvaljujući tome brojni artefakti i dokumenti dostupni su istraživačima i istraživačicama iz oblasti edukacije, nauke i novinarstva, kao i drugim zainteresovanim.

HOLOKAUST NA PROSTORIMA SRBIJE: 1938-1944

Počeci Holokausta na prostorima Srbije, tadašnje Kraljevine Jugoslavije, mogu se pratiti od 1938. godine, kada su započele prve naznake relativno otvorene antisemitističke politike čije su tendencije prihvatale tadašnje vlasti. Politička situacija u tadašnjoj Jugoslaviji bila je zakomplikovana razilaženjima političkog mišljenja vlasti i jakom prisutnošću pokreta otpora fašizmu i nacizmu. Bez obzira na prisutnost partizanskog pokreta otpora, u aprilu 1941. godine započeo je prisilan popis Jevreja u Beogradu, za čim je usledila naredba o popisu svih Jevreja i Roma širom Srbije, što je uključivalo i prisilu nošenja obeležja – žute trake oko ruke za Jevreje, kao i prisilan rad i ograničeno kretanje u javnom prostoru. U narednom periodu usledila su intenzivna hapšenja, racije i odvođenje Jevreja u koncentracione logore širom Srbije (akcija Kladovo transport 1940, racija u Novom Sadu i južnoj Bačkoj 1942, deportacija subotičkih Jevreja 1944, koncentracioni logor Sajmište, koncentracioni logor Banjica, koncentracioni logori Crveni Krst u Nišu i Dulag 183 u Šapcu), ali i u koncentracione logore drugih evropskih zemalja (koncentracioni logori Aušvic, Dahau, Bergen-Belsen i tako dalje). Tokom Drugog svetskog rata ubijeno je oko 83% jevrejskog stanovništva u tadašnjoj Jugoslaviji, a na prostoru Srbije Holokaust je ostavio još drastičnije posledice: naime, od oko 16000 Jevreja u Holokaustu je ubijeno oko 14500, što u zbiru sa oko 17000 jevrejskih žrtava sa prostora Vojvodine daje tragičan bilans. Razmera genocida usmerenog prema jevrejskom narodu bila je tolika da je već 1942. godine nacistička vlast proglašila Srbiju „slobodnom od Jevreja“. Osim Jevreja, u koncentracionim logorima na području Srbije stradao je i veliki broj Srba, kao i Roma.

HOLOKAUST NA PROSTORIMA SRBIJE: 1938-1944

Bez obzira na aktivnost nacionalsocijalističke politike na području Jugoslavije i Srbije tokom ratnih godina, veliki broj srpskih civila i porodica pružio je utočište i skrovište jevrejskim porodicama. Do sada je dodeljena 131 povelja „Pravednici među narodima“ pojedincima sa prostora Srbije. Povelju „Pravednici među narodima“ država Izrael dodeljuje pojedincima koji su tokom Holokausta pomagali Jevrejima, čuvajući ih od nacističkih progona, hapšenja, deportacije u logore i streljanja, neretko rizikujući kako svoj život, tako i živote svojih porodica.

Dokumentacija o Holokaustu u Srbiji čuva se u Jevrejskom istorijskom muzeju u Beogradu, kao i u brojnim drugim gradskim muzejima i arhivama širom zemlje. Svedočenja preživelih zabeležena su, između ostalih izvora, u okviru projekata Centropa (<http://www.centropa.org/>), i Jasenovac Memorial (<http://www.serbianholocaust.org/>). Takođe, značajan dokument predstavlja i pet tomova knjiga pod nazivom Mi smo preživeli, u izdanju Jevrejskog istorijskog muzeja u Beogradu (2001-2009).

Veliki deo posrednog sećanja čuvaju mlađe generacije Jevreja i Jevrejki sa prostora Srbije koje žive i rade u Srbiji, u širem regionu Evrope, u Sjedinjenim američkim državama i u Izraelu, kao i svi ostali koji se svojim radom, učenjem i zalaganjem trude da Holokaust nikada ne bude zaboravljen, a još manje ponovljen.

Pre Drugog svetskog rata na teritoriji današnje Srbije
živelo je ukupno 33.579 Jevreja od kojih je ubijeno 27.024 (80,48%).

Do 1940. godine postojale su opštine u 51 mestu/gradu na teritoriji današnje Srbije. To su bile sledeće opštine sa brojem članova: Ada* (350), Apatin* (62), Bačka Palanka (287), Bački Petrovac (100), Bačko Petrovo Selo* (310), Bačka Topola* (303), Bajmok (129), Bela Crkva (58), Beograd* (12000), Bezdan (92), Čantavir (71), Čonoplja (42), Čurug (57), Debeljača (148), Horgoš (32), Kragujevac (85), Kula (133), Leskovac (69), Mali Iđoš (39), Mol* (100), Niš* (360), Novi Bečeј (289), Novi Kneževac (61), Novi Pazar* (292), Novi Sad* (4500), Novi Vrbas (251), Pančevo* (600), Parabuć (73), Pirot* (100), Ruma (250), Senta* (1448), Smederevo (83), Sombor* (1200), Sremska Mitrovica* (116), Stanišić (44), Stara Kanjiža (209), Stara Moravica (61), Stari Bečeј* (247), Stari Sivac (45), Subotica* (6000), Šabac (1037), Temerin (64), Titel (69), Velika Kikinda* (504), Vršac *(296), Zavidovići* (117), Zemun* (585), Zrenjanin* (1278), Žabalj (93), Priština* (373), Kosovska Mitrovica* (116).

Samo u mestima označenim zvezdicom rad opštine nakon Drugog svetskog rata je obnovljen, međutim danas (2017. godine) postoje jevejske opštine u Bogradu, Zemunu, Novom Sadu, Nišu, Zrenjaninu, Subotici, Pančevu, Somboru i Kikindi.

Antijevrejski zakoni u Kraljevini Jugoslaviji

- 5. oktobra 1940. vlada Cvetković-Maček donosi dve antijevrejske uredbe u Srbiji: zabrana trgovine prehrambenim proizvodima i ograničavanje broja Jevreja koji su mogli da upišu srednju školu i fakultet.
- 16. aprila 1941. u Beogradu je izdato naređenje o obaveznom prijavljivanju Jevreja policiji pod pretnjom smrtne kazne. Svako registrovano lice, odmah nakon registracije, moralo se javiti Policiji za Jevreje radi upućivanja na prinudni rad.
- maja 1941. izdata je naredba o prijavljivanju i oduzimanju jevrejske imovine i sredstava iz banka na teritoriji Srbije.
- 30. maja 1941. celokupnom stanovništvu, pod pretnjom smrtne kazne, izdata je naredba o zabrani pomaganja i sakrivanja Jevreja.
- 31. maja 1941. Nemačka vlast zabranjuje Jevrejima rad u svim javnim službama kao i korišćenje javnog prevoza i pristupa javnim institucijama, restoranima i drugim javnim mestima. Istog dana je zvanično doneta odluka o prinudnom radu za sve Jevreje – muškarce od 14-60 i žene do 40 godina starosti i naredba o nošenju jevrejskog znaka.
- 22. jula 1941. godine u Srbiji je doneta naredba o kompletном oduzimanju nepokretne imovine Jevreja.
- od 9. jula 1941. do maja 1944. Jevreji u Srbiji su odvođeni i ubijani u logorima Banjica, Sajmište, Jasenovac, Loborgrad, Stara Gradiška, Đakovo, Aušvic, Bergen-Belzen, Crveni Krst u Nišu i Dulag 183 u Šapcu
- 5. decembra 1941. Drugi mađarski antijevrejski zakon iz 1939. godine proširen je na Vojvodinu. Ovim zakonom broj Jevreja u javnoj i privrednoj delatnosti se drastično smanjuje i Jevreji se definišu kao rasna, a ne verska grupa.
- u prvoj polovini 1942. Dopunom zakona o narodnoj odbrani uvedena je radna obaveza za sve narode „niže rase“ u Mađarskoj, pa samim tim i u Vojvodini.

GENOCID NAD ROMIMA
TOKOM DRUGOG SVETSKOG RATA

ЧАИНС КОСМ

ДА
ЛИ
ЗНАШ
КО
САМ
?

Едукативни материјали о
страдању Рома у
Другом светском рату
и данашњем антициганизму
у Србији

Импресум

Цанес ко сем? (Да ли знаш ко сам?)

Едукативни материјали о
геноциду над Ромима у
Другом светском рату
и данашњем антициганизму
у Србији

Издавач: Центар за истраживање и едукацију о Холокаусту

За издавача: Никола Радић

Уредник: Милован Писари

Аутори: Нада Бањанин Ђуричић, Слађана Миладиновић,
Божидар Николић, Милован Писари

Координатори: Милица Цимеша, Срђан Херцигоња

Стручна консултанткиња: Маријана Стојчић

Превод на енглески језик: Ирена Жнидаршић Трбојевић

Превод на ромски: Маја Јовановић, Рајко Јовановић

Лектура и коректура: Христина Пискулидис

Прелом и дизајн: Никола Радић

Штампа: Dina Dizajn d.o.o.

Београд, 2018

Тираж: 300

Партнери на пројекту:

Пројекат је подржан од:

Република Србија
Министарство културе
и информисања

Део други:

**БЕЛЕШКЕ О
ИСТОРИЈИ И
СТРАДАЊУ
РОМА**

БЕЛЕШКЕ О ИСТОРИЈИ И СТРАДАЊУ РОМА

► Видети мапу са кретањем Рома, стр. 6

Историја човечанства је историја миграција, сталних кретања људи у потрази за местом где би могли живети у миру, у освајању нових територија, а некад једноставно због тога што су били пртерани из својих крајева. На италијанско полуострво су, на пример, између I и V века упадала многобројна племена са севера и истока, што је постепено довело до краја Римског царства, које је до тада господарило Европом; на Иберијском полуострву су између VII и XV века присутна нека арапска племена, која су владала одређеним територијама, на пример познатим градом Кордоба; Балканским полуострвом су се кретале вековима огромне и различите групе народа: Словени су на пример стигли на Балкан у VI и VII веку и помешали се са локалним становништвом. Такве миграције људи најчешће су биле пропраћене ратовима, осим у неколико ретких случајева: Роми на пример нису никад водили ратове, нису никад насиљно заузимали територије или истеривали друге народе, нити су икад имали своју војску. Кретали су се из Индије ка Европи и Америци у миру или пратећи друга кретања, као што је нпр. било турско освајање Балканског полуострва.

За разлику од других народа, кретања Рома ће се наставити и након њиховог доласка у Европу. Пре свега, будући да се нигде нису појавили као освајачи, нису имали територијалне амбиције, односно нису нигде успоставили своју власт, никоме нису наметнули границе, језик, веру, и никад нису поробили друге народе. То подразумева да су увек остајали ван кругова професија типичних за државне структуре. Такође, путујући начин живота који је у прошлости био карактеристичан за многе Роме, био је у ствари уско везан за професије којима су се они бавили. Занимања као што су купопродаја коња, ковање метала, рударство или занимања уметничко-забавног карактера као што су музика, плес, кабарет, представе са дресираним животињама, акробатика, захтевала су стална померања у потрази за новим клијентима, тржиштима или публиком.

Све је то билоовољно да се у Европи врло брзо развије једна врста одбојности према Ромима која ће жигосати њихову егзистенцију и против које се ми и дан-данас боримо. Од тог тренутка Роми постају жртве предрасуда, мржње и насиља. У многим европским земљама предузете су мере које су им онемогућиле да се баве пословима уобичајеним за остатак ставновништва или да се слободно крећу, што је резултирало њиховим искључивањем из друштва и осиромашењем.

► Видети радионице 3 и 4,
стр. 46 и 58.

Примера има много. Роми су, на пример, 1492. године пртерани из Шпаније заједно са Јеврејима, и на њих се често гледа као уљезе у служби непријатеља, опасне бандите, лопове. Временом су измишљени многи стереотипи који ће постати темељ тих прогона. По једном од најпознатијих, који и дан-данас није искорењен, Роми краду децу. Овај стереотип често је био довољан разлог да се Роми из неког града или села насиљно истерају, прогоне, па чак и убијају. Године 1500. аустријски цар је прогласио Роме издајницима у служби Турака и издао уредбу на основу које се убиство Рома није сматрало прекрајем закона.

Између 1540. и 1600. године скоро у свим италијanskим градовима издате су уредбе против Рома које су често прописивале њихово пртеривање. У Шпанији су у истом периоду забрањени ромски језик, традиција и путујући начин живота, а Роми су натерани да се баве пољопривредом; 1673. је издата је наредба да ромска деца морају да се одвоје од породица и упунте у (хришћанске) домове за незбринуту децу како би била васпитана у католичком духу; 1749. године шпански краљ је наредио хапшење око 10.000 Рома (некад и читавих породица) и њихово упућивање у разне затворе на „преваспитање“. Цела Европа уводи сличне мере против Рома.

У периоду након Француске револуције и током развијања идеје о националним државама, какве и данас познајемо, сви стереотипи и погрешне, негативне слике о Ромима ће бити још више потврђене. Кључна ствар у том процесу јесте да из идеје нације, која се по својој природи темељи на хомогенизацији, идентификацији у једном (националном) субјекту, диференцијацији у односу на друге и успостављању свог

државног система, Роми остају потпуно искључени. На њих се још више гледа као на стране елементе који не припадају ниједној другој нацији (немају државу, територију, војску, цркву), и који самим тим представљају или елемент који треба удаљити или потенцијалну опасност која мора да се искорени из „здравог“ тела нације. Управо због тога Роми у XIX веку, у јеку развоја идеја о националним и расним идентитетима европских народа, постају важна тема поједињих расних теорија. **Расне теорије** су почеле да представљају Роме као „природне криминалце“, који склоност ка криминалу генетски наслеђују и који управо због тога представљају опасност за остатак друштва. Уведена је јака полицијска контрола над Ромима тим поводом. У Минхену је, на пример, 1899. године успостављен посебан одсек полиције који ће убрзо извршити регистрацију свих Рома у граду. Посебне антиромске регулативе су уведене у Шведској, Швајцарској, Француској и Норвешкој.

Доласком Хитлера и националсоцијалиста на власт у Немачкој 1933. године, положај Рома се драматично погоршао. Почекео је период масовних прогона и уништења који ће трајати све до краја Другог светског рата. Нацизам је у том смислу произвео теоријске и практичне темеље за истребање Рома, док је рат уврзо убрзао његово остваривање.

У Берлину је 1936. године основан Центар за истраживање расне хигијене и биологије становништва, својеврсна институција која ће бити активна до 1944. године под окриљем Министарства унутрашњих послова и Немачког истраживачког друштва. На чело Центра постављен је немачки доктор и психолог Роберт Ритер, који је годину дана раније добио задатак од стране Министарства здравства да изврши „темељну биолошку евалуацију свих Рома у Трећем рајху“. Један од првих закључака рада тог центра је била тврђња да су Роми по природи асоцијални, дегенерисани и опасни. У оквиру националсоцијалистичке идеологије то је значило да Роми и Синти морају бити

► Видети радионицу 2,
стр. 36 (о раси)

► У Шведској је 2015.
објављена књига „Црна
непозната историја: Бела књига
о злостављању и кршењу права
Рома у XX веку“ у којој су јавно
признате све мере против Рома
које су дуго биле на снази у тој
скандинавској земљи. Књигу је
на енглеском језику је могуће
читати на:

[http://www.government.se/
information-material/2014/03/
white-paper-on-abuses-and-ri-
ghts-violations-of-roma-during-
the-1900s/](http://www.government.se/information-material/2014/03/white-paper-on-abuses-and-rights-violations-of-roma-during-the-1900s/)

Слика 4 - Роми у логору Марзан 1936. године, где су смештени непосредно пред почетак Олимпијских игара у Берлину.

одстрањени из Немачке. Године 1937. је издата наредба о њиховом хапшењу. Следиле су депортације у концентрационе логоре (иако су већ 1936. године Роми из Берлина интернирани у логор Марцах), а убрзо је покренут и процес стерилизације ромских жена.

Слика 5 - Мапа прогона Рома и Синта из Трећег рајха и окупирани Европе.

Након избијања Другог светског рата почеле су масовне ликвидације Рома. На окупираниој територији Совјетског савеза нацисти су масовно стрељањем убијали Роме заједно са Јеврејима. Почетком 1942. године је почело убијање ромских и јеврејских заточеника у логору Хелмну употребом посебног гасног камиона, сличног оном који ће немачке власти користити за убијање заточеника у логору на Сајмишту код Београда. Наредних година Роми су интернирани и убијани у многим логорима смрти. Над њима су често вршени и медицински експерименти. Нацистички врх је 16. децембра 1942. године одлучио да све Роме из Трећег рајха пошаље у Аушвиц, а 2. августа 1944. донета је одлука о њиховој потпуној ликвидацији у гасним коморама тог логора.

У Независној Држави Хрватској, Румунији и у другим државама под контролом нацистичке Немачке, велики број Рома је убијен од стране домаћих власти. Број убијених Рома и Синтија на простору Европе је и даље непознат, али се процене крећу између 250.000 и 500.000 жртава.

► Веома слични ставови који се темеље на стереотипима и дискриминацији, чују се и дан-данас и типични су за антициганизам. Видети радионицу 4, стр.58

У Србији уочи Другог светског рата живело је око 60.000 Рома. Њихов број није могуће тачно утврдити пре свега зато што нису били признати као мањина, па самим тим изјашњавали су се углавном као Срби. Живели су у градовима и селима, углавном у сиромаштву, као и многи други становници, и бавили су се разним пословима - били су земљорадници, ковачи, ситни трговци, музичари итд. Иако не постоје темељне студије о њиховом животу у том периоду, а нарочито о односу других према њима, потврђено је постојање посебних полицијских мера против њих крајем XIX века, као што су: наредба о пописивању Рома звог плаћања пореза (1853), забрана пресељавања Рома из једног округа у други (1880), појачана полицијска контрола над Ромима који су окарактерисани као „луталице“ и забрана уласка у земљу Ромима из иностранства (1890). Фрагментарни трагови нам говоре да је постојао општи дискриминаторни став, врло сличан оном присутном у другим европским земљама, који је вероватно крајем тридесетих година XX века са појављивањем расних теорија у тадашњој Југославији проширио свој утицај. Филозоф Владимира Дворниковића је у својој познатој књизи „Карактерологија Југословена“, објављеној 1939. године, о Ромима написао следеће: „Њихова скишалачка номадска крв, шолико пропливна сваком смирном и сисашемајском раду,

довела их је у њиховој цијанској дијаспори до особене живошће формуле, подмукле до сржи: живеши о људи, али ван људској реда и рада. (...) Наше грађанство и сељаштво у Србији шрији она њихова шијична неуредна и живошћијски прљава насеља која су се као цијанске махале залеїли уз крајеве штоликих наших вароши и села - па и у самој пресјоници. Ти Цигани неутодан су штереш у свакој средини, не само у хитијенском ћојелду него и због навике просјачења, крађе, па и повремених свирећих злочина. Великим делом све су то освајци ранијих времена. Доказано је да су за Турцима у сноју долазили и ројеви Цигана."

Са друге стране, остају непознати многобројни примери који доказују да су Роми упркос континуираној дискриминацији која их је отерала на маргину друштва, како у Србији тако и у Европи, покушали да буду равноправни грађани једне цивилизоване земље. На пример, 1927. на иницијативу виђенијих Рома Београда основана је Српско-циганска задруга за помоћ у болести и смрти; 1935. године се оснива удружење београдских Рома свечара „Бибије-теткице”, које је имало свој статут, склопштину и седиште у кафани „Струга” на Чубури.

Слика 6 - Кафана „Струга”,
у Чубурској улици број 3 у
Београду, неформално седиште
ромских удружења.

Један од најважнијих тренутака био је покретање првих новина на ромском језику са преводом на српски. Новине су се звали „Романо Лил” и на жалост имале су само три издања (марта, априла и маја 1935. године). Оснивач је био Светозар Симић, млад новинар и правник, касније адвокат, који је оштро критиковao све стереотипе, предрасуде и дискриминацију против његовог народа и који је видео у новинама на ромском и српском добру прилику за еманципацију Рома, као и за приближавање и боље међусобно упознавање Рома и већинског становништва.

Немачки окупатор је у априлу 1941. године, непосредно након капитулације Краљевине Југославије и уласка у Београд, увео антијеврејско и антиромско законодавство. Најпре је извршена регистрација свих Јевреја и Рома, обележени су тракама (Роми су морали да носе жуту траку на левој руци), након чега им је забрањено слободно кретање (нису смели да се возе јавним превозом, да посећују ресторане, биоскопе и друга места, да иду на пијацу пре десет сати ујутру, и слично) и одузета су им сва грађанска права. Такође, за њих је уведен и принудни рад: мушкирци су на пример морали да раде на сечи шуме око главног града.

Крајем октобра 1941. године почeo је процес систематског уништења Рома. Ромски мушкирци су хапшени у целој окупирао Србији и држани као таоци за стрељање. У Београду је око 1.500 Рома интернирано у логор Топовске шупе, а затим су сви стрељани у Јабуци код Панчева; у Шапцу је стрељано око 200 Рома; у Лесковцу је 11. децембра убијено око 300 Рома, у Крагујевцу је такође страдао велики број Рома у познатом масакру између 19. и 21. октобра 1941. године. Убрзо након тога, нацисти су почели са масовним интернирањем ромских жена и деце у логор на београдском **Сајмишту**, управо на исти начин као што су то чинили са јеврејском популацијом. Ипак,

► О Ромима у Београду видети:
Драгољуб Ајковић, Роми у
Београду. Историја, култура и
традиција Рома у Београду од
насељавања до краја XX века,
Rominterpress, Beograd, 2009.

► О логору на Сајмишту видети:
<http://www.starosajmiste.info/sr/>
<http://www.semlin.info/>

почетком 1942. године процес интернирања Рома је заустављен, али не и Јевреја . Разлог је вероватно прагматичне природе: са једне стране у том тренутку су постојали други приоритети – рат против покрета отпора у целој Југославији, рат на источном фронту, а са друге нацистичка идеологија, која је у односу на Роме променила неколико пута ставове, сматрала да је најважније „очистити“ немачки простор од свих Рома, док се у окупираним крајевима може поступити другачије.

► Видети радионицу 2, стр. 41

► О страдању Рома у Србији видети: Миван Писари, Страдање Рома у Србији за време Холокауста, Форум за примењену историју, Београд 2014. Књига постоји и у дигиталном формату:

<http://www.rosalux.rs/bhs/stradanje-roma-u-srbiji-za-vreme-holokausta>

У **страдању Рома** у Србији посебну улогу су имале српске колаборационистичке власти које су пружале логистичку, административну и организациону подршку нацистичким снагама. У другим деловима данашње Србије који нису били под немачком окупацијом, Роми су имали различиту судбину. У Срему, тада под контролом Независне Државе Хрватске, Роми су масовно депортовани и убијани у логору Јасеновац. Роми који су живели у Бачкој под мађарском окупацијом, били су посебно одвођени на принудни рад, иако о њиховој тачној судбини још не постоје историографске студије.

Геноцид над Ромима је данас, након дуге борбе вођене првенствено од стране ромских организација у Немачкој, признат и предмет је истраживања у многим земљама. Европски парламент прогласио је 2. август Даном сећања на Холокауст над Ромима. У многим текстовима, али и у оквиру међународних институција, за страдање Рома се користе разни термини. Поред Холокауста, најчешће се користи реч Порајмос, али ова реч је спорног значења јер је корен те речи има у одређеним ромским дијалектима везан је за реч „силовање“. Због тога су неки склони коришћењу трећег израза за страдање Рома - **Самударипен**. Ипак, најважније институције које се баве страдањем Рома остају употреби речи геноцид.

► Више информација о историји и страдању Рома можете наћи на следећим адресама:

<http://www.romasintigenocide.eu/en/home>

<http://romasinti.eu/#home>

https://www.holocaustremembrance.com/sites/default/files/ann_bib_long.pdf

NEFORMALNA (JEVREJSKA) EDUKACIJA U OBRAZOVANJU O HOLOKAUSTU

Nastavak na tekst "Neformalna jevrejska edukacija" koji se nalazi u prvom priručniku. Tekst je napisan za publikaciju "Graničnici sećanja, Jevrejsko nasleđe i Holokaust", Savez jevrejskih opština Srbije, 2018. urednice Nevena Daković i Vera Mevorah

Majmonides (Moše ben Majmon) poznatiji pod imenom Rambam, bio je srednjovekovni jevrejski filozof, matematičar, lekar, astronom, teolog i jedan od najpoznatijih komentatora jevrejskog Zakona. Rambam u svojoj knjizi „Vodič za zabludele“ opisuje svrhu jervejskog života gde kaže da je opšti cilj judaizma da nam pomogne da živimo zajedno u etičkim i moralnim zajednicama (III deo, poglavlje 27). Rambamova učenja kao i pouke iz same Tore su prihvaćena i praćenja tokom istorije u jevrejskim zajednicama širom sveta. I sama edukacija o Holokaustu u svojoj srži sadrži upravo ovu ideju:

Holokaust je jedna od najdelotvornijih i najobimnije dokumentovanih tema za pedagoško istraživanje osnovnih ljudskih etičkih pitanja. Proučavanje i istraživanje istorije Holokausta dovodi do kritičkih pouka u vezi sa ljudskim ponašanjem. Učenje o Holokaustu takođe upućuje na jedno od centralnih načela obrazovanja: šta znači biti odgovoran građanin i građanka (Priručnik za nastavnike i nastavnice Portreti i sećanja Jevrejske zajednice Srbije pre Holokausta, Savez Jevrejskih opština Srbije i Haver Srbija, 2015.)

Učenje i podučavanje o Holokaustu, znači, omogućuje uvid i istraživanje o ljudskom ponašanju i društvenoj odgovornosti; dovodi do saznanja da je neophodno ceniti, negovati i čuvati demokratske vrednosti i institucije i da ravnodušnost i čutanje može da produbi probleme i dovede do strašnog ishoda. Obrazovanje o Holokaustu takođe dovodi do zaključka da je do Holokausta došlo zato što su pojedinci, organizacije i cele vlade određenih država odlučili da diskriminacija bude nekažnjena, da dozvole predrasude, mržnju i na kraju masovna ubistva. Prevedeno u rečnik ovog rada cilj obrazovanja o Holokaustu nije *limud*, već *hinuh*. Obrazovanje o Holokaustu ne treba samo da se odnosi na proces usvajanja znanja već treba da stvori prostor u kojem su učenici/e deo obrazovnog procesa kako bi našli relevantnost ove teme za život, zajednicu, društvo i svet u kojem žive (Tottel, Feinber and Fernekes 2001). Samim tim i podučavanje o Holokaustu može se proširiti sa časova istorije, ne samo na časove maternjeg i stranog jezika, muzičke i likovne kulture, filozofije, veronauke, nauke, građanskog vaspitanja, sociologije itd. već i na profesije i odgovornosti koje one nose: lekari, mašinovođe, upravnici, inžinjeri, policajci, novinari, pisci, vozači, učitelji itd.

ZAŠTO, ŠTA I KAKO PODUČAVATI O HOLOKAUSTU

Edukatori treba da budu pripremljeni i svesni da ova tema nosi određene izazove koji mogu uticati na obrazovni proces i ishode. Faktori, van formalnog i neformalnog obrazovanja, utiču na učenike/ce i ono što se uči. Filmovi, muzeji, porodične priče, nacionalni narativi mogu da pomognu u dopunjavanju znanja, ali isto tako mogu da stvore predrasude, uprošćenja tumačenja i dezinformacije. Ovaj izazov je možda teže prevazići u zemljama koje se nisu suočile sa prošlošću i prihvatile odgovornost i svoju ulogu tokom Holokausta ili nekog drugog genocida jer će zahtevati od edukatora da opovrgne narative koji su prisutni u određenim segmentima društva. Takođe, na prostoru bivše Jugoslavije, obrazovanje o Holokaustu može da izazove emocije vezane za konflikt devedesetih, političke narative i retoriku koje ovaj konflikt nosi kao i potrebu učenika/ca da pričaju o svojim ili porodičnim iskustvima. Uloga edukatora je da ne ignoriše ove potrebe, već da stvari prostor za postavljanje glavnih pitanja: Zašto je ovu temu važno podučavati i o njoj učiti? Koje su najznačajnije pouke koje učenik/ca treba da usvoji?

Iako je učenje o Holokaustu oblast koja se menja zajedno sa percepcijom ovog fenomena u društvu, značajne organizacije koje se bave razvojem metodologija obrazovanja o Holokastu (Yad Vashem 2018 ; UN 2014, 2017; United States Holocaust Memorial Museum 1995, 2018; Anti-Deformation League 2009) ujedinjeni su u preporukama za odgovorno pristupanje ovom procesu koje ćemo u kratkim crtama ovde predstaviti:

- **Svest o složenosti teme i uravnoteženo predstavljanje istorije**

Podučavanje o Holokaustu zahteva od edukatora da bude osećajan i spreman na emotivno reagovanje svojih učenika/ca, da uključuje učenike/ce u obrazovni proces i pažljivo bira materijal koji koristi. Prioritet svakog edukatora treba da bude tačnost činjenica. Ljudi koji su žrtvovali svoje živote da bi spasili pojedince od nacističkog progona su važni i korisni uzori za učenike/ce i zaslužuju divljenje. Međutim, ako se uzme u obzir da je samo jedan mali deo nejvrejskog stanovništva pomogao u spašavanju Jevreja, prenaglašenost o herojskim pričama može dovesti do netačne i neuravnotežene predstave istorije. Isto važi i u slučaju ako učenicima predstavimo samo najgore, najužasnije i najbrutalnije aspekte ljudske prirode koje su se manifestovale tokom Holokausta.

ZAŠTO, ŠTA I KAKO PODUČAVATI O HOLOKAUSTU

- Izbegavanje stereotipnih opisa**

Prilikom podučavanja o Holokaustu važano je precizno se izražavati. Izbegavanje korišćenja izraza kao „svi“ (svi Nemci su bili kolaboracionisti) ili „uvek“ (otpor je uvek uključivao korišćenje oružja). Učenje o Holokaustu povlači za sobom i učenje o nijansama ljudskog ponašanja. Zbog istorijske složenosti često se preteruje u generalizovanju i time dolazi do narušavanja činjenica. Iz tog razloga treba težiti da se pomogne učenicima da razjasne predstavljene podatke i da naprave razliku između predrasuda i diskriminacije, aktivnih učesnika i posmatrača, oružanog i duhovnog otpora, koncentracionih logora i logora smrti, krivice i odgovornosti.

- Izbegavanje upoređivanja patnje**

Kroz samu definiciju kao i kroz učenje o Holokaustu dolazi se do saznanja o različitoj politici koju je nacistički režim sprovodio prema različitim grupama ljudi, međutim mi ne možemo prepostavljati da je užas koji je pretrpela žrtva nacističkog progona bio veći od iskustva koje je pretrpela žrtva nekog drugog genocida ili progona.

- Postavljanje istorijskog konteksta**

Događaji koji su se desili tokom Holokausta, a najviše način kako su se pojedinci i organizacije ponašale, treba staviti u istorijski kontekst. Holokaust treba da se proučava u kontekstu cele evropske istorije kako bi se učenicima prikazala perspektiva o tome šta je prethodilo i koje okolnosti su doprinele nastupanju ovih događaja. Učenicima treba ostaviti prostor da razmisle o raznim faktorima koji su doprineli da dođe do Holokausta, i ne svoditi istoriju Holokausta na jedan ili dva faktora koja su izolovana od drugih faktora.

ZAŠTO, ŠTA I KAKO PODUČAVATI O HOLOKAUSTU

- Odgovorno tretiranje izvora**

Učenicima/cama treba vremena kako bi mogli da naprave razliku između činjenica, mišljenja i fikcije; između osnovnih i sekundarnih izvora; između vrste dokaza kao što su sudska svedočenja, usmena istorija i ostala pisana dokumenta. Kako bismo uspeli da pomognemo učenicima/cama u analizi izvora treba da ih podstaknemo da razmotre zašto je određeni tekst napisan, ko ga je napisao, kakvoj publici je bio namenjen, da li tekst sadrži predubeđenja, da li postoje neke praznine u tekstu, da li su propusti u određenim delovima teksta namerni ili ne, i kako su podaci korišćeni u interpretaciji nekog događaja.

- Lično iskustvo**

Učenici/ce treba da razumeju da je Holokaust uticao na stvarne ljude od kojih su mnogobrojni bili baš kao i oni sami. Iza statističkih podataka nalaze se bake, dede, roditelji i deca i važno je istaći da iza istorijskog narativa stoje različita lična iskustva. Povezivanje sa ličnim iskustvom određene osobe pomaže im da prevaziđu statističke podatke, da istorijske događaje iz vremena Holokausta dožive neposredno i lično.

- Predstavljanje Holokausta**

Jedna od najvećih izazova za edukatore koji podučavaju o Holokausta je kako da predstave zastrašujuće slike na osećaj i prikladan način. Grafički materijal treba temeljno prostudirati i koristi ga samo onoliko koliko je potrebno kako bi se postigli ciljevi aktivnosti. Treba takođe imati na umu da je svako odeljenje drugačije i da materijal koji je prikladan za jedno odeljenje ne mora da odgovara drugom. Uloga edukatora je da stvori sigurno okruženje za obrazovni process. Izlaganje učenika/ca brutalnim prizorima može da dovede do odbijanja i obeshrabrenja za dalje proučavanje ove teme, te je potrebno odabrati materijale koji ne iskorišćavaju emocionalnu ranjivost učenika i izbegavati one koji mogu da dovedu do nepoštovanja samih žrtava.

ZAŠTO, ŠTA I KAKO PODUČAVATI O HOLOKAUSTU

• Ozbiljna tema - ozbiljna metodologija

Obrazovanje o Holokaustu treba da podstaktne i promoviše veštine kritičkog razmišljanja. Korišćenjem neprikladnih aktivnosti, kao što su ukrštene reči i kvizovi, dovode do površnog razmišljanja i trivializacije istorije. Aktivnosti koje uključuju simulaciju smatraju se pedagoški neispravnim jer je nemoguće precizno simulirati kako je bilo živeti u svakodnevnom strahu, u gladi, sa neverovatnim ličnim gubicima, sa bolestima i u konstantnoj pretnji od teške brutalnosti. Takvom metodom se složeni događaji pojednostavljaju i dovode do iskrivljenog pogleda na istoriju.

• Značaj kulture

Kroz obrazovanje o Holokaustu, edukator treba da podstakne učenike/ce da ne posmatraju Jevreje, kao ni druge žrtve nacističkog režima samo kao žrtve već da prikažu učenicima dugogodišnju i bogatu istoriju, kulturu i doprinos Jevreja širom Evrope pre dolaska nacizma na vlast kao i da se osvrnu na jevrejske zajednice danas.

Zbog širine i kompleksnosti teme, samih ciljeva obrazovanja o Holokaustu tj. odgovora na pitanje zašto je važno podučavanje u ovoj oblasti, a imajući u vidu viševekovnu istoriju jevrejskog neformalnog obrazovanja i ciljeve judaizma i jevrejskog obrazovanja koje pominje Rambam, predložena metodologija obrazovanja o Holokaustu različitim obrazovnim ustanova koje se bave ovom temom sadrži ciljeve, metodologiju i filozofiju neformalnog jevrejskog obrzovanja. Obrazovanje o Holokaustu kao i neformalno jevrejsko obrazovanje ističe posebnost uloge edukatora, koji podstiče kritičko razmišljanje i uključuje učenike/ce u obrazovni proces; ističe učenicima/cama da su njihove ideje i mišljenja od velikog značaja i dovodi ih do spoznaje da ovaj deo istorije ima višeslojno značenje za njih kao pojedince i kao pripadnike celog društva; podstiče ih da naprave vezu između ovog dela istorije i drugih istorijskih dešavanja u svetu kao i vezu sa svetom u kojem oni danas žive.

Edukator zbog svoje posebne uloge u neformalnom jevrejskom obrazovanju i obrazovanju o Holokaustu ličnim primerom i ponašanjem teži stvaranju moralnijeg i odgovornijeg društva, koje poštije i neguje različitost i ima za cilj sprečavanje genocida, promociju ljudskih prava i suočavanja sa prošlošću van samog okvira obrazovanja o Holokaustu. Samim tim edukatori unutar jevrejskih zajednica, institucija i organizacija koje doprinose i utiču na obrazovanje o Holokaustu trebalo bi da žive, podučavaju i rade na način koji poštije i neguje kulturni diverzitet, pravednost i ljubav prema slobodi.

II

INTERNATIONAL
HOLOCAUST
REMEMBRANCE
ALLIANCE

NEVATIM

Young Social Entrepreneurship in Germany

הסוכנות היהודית
לארץ ישראל
THE JEWISH AGENCY
FOR ISRAEL

Haver Srbija

Beograd

www.beograd.rs